

Степан ПАВЧАК (Городенка)

КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ЛИСТИ ДО ХУДОЖНИЦІ ОЛЬГИ ПЛЕШКАН

На початку 1980-х рр. автор цієї студії, ведучи краєзнавчі пошуки на Городенківщині Івано-Франківської обл., кілька разів побував і в сусідньому містечку Снятині, де при вул. Профспілковій (тепер ім. О. Плешкан), 9, ще жила художниця Ольга Плешкан*. Вона мешкала разом зі своїми кривими, м. ін. Євгенією Данилович та Іванною Стефаник. Усі вони належали до місцевої (неофіційної) групи галицьких інтелігентів, не сказати б, що дуже опозиційних, але і не надто прихильно налаштованих до радянської влади. Я був тоді кілька разів у художниці і записав дещо з того, що вона розповіла про себе; на прощання О. Плешкан подарувала мені кілька оригінальних документів щодо свого навчання в Городенківській гімназії та деякі листи зі своєї кореспонденції.

Відомо, що художниця в 1912–1913 і 1915–1918 рр. навчалась у Городенківській українській приватній гімназії ім. Т. Шевченка. Мешкала в той час майбутня художниця разом зі своєю матір'ю Оленою Плешкан, сестрою дружини Василя Стефаника Ольги (тобто доводячись свояченицею знаменитому письменнику) на квартирі в пані Томкевич біля приміщення самої гімназії. Пізніше, в 1925–1932 рр., вона навчалася в мистецькій школі Олекси Новаківського у Львові.

Перші зі збережених листів до О. Плешкан адресовані їй саме як “учениці укр. гімназії” (умовна назва цієї частини кореспонденції – “Гімназіальні листи”). Пізніше, активно листуючись із родичами та знайомими, вона, зрозуміло, переписувалася й зі своїми товаришами по школі Новаківського. Зокрема, тут публікуються листи до мисткині від художників О. Новаківського, Г. Смольського, В. Ласовського, С. Рудакевич, М. Карпюк, С. Гебус-Баранецької та М. Кромпець-Морачевської. Ми їх подали окремо, публікованою тут майже в цілості (разом із двома офіційними документами), підбірку “Культурно-мистецькі листи”.

Особливо цінним із цієї підбірки, як видається, є лист (власне, колективна поштівка) від самого Олекси Новаківського а також М. Карпюк і С. Рудакевич із Космача, куди, як відомо, митці його школи ледь не кожного літа виїзджали на пленер. Також у чи не у всіх інших публікованих листах саме ім'я Новаківського, також і окремі думки та висловлювання “нашого” дорогого “Професора” зустрічаються дуже часто і то з великим пієтетом, як це і личить достойним учням великого майстра...

Окреме місце в епістолярії Ольги Плешкан займає листування з родиною Морачевських, зосібна Марією Кромпець-Морачевською. Це відносно велике

* *Ольга Плешкан* (15. 06. 1898, с. Чортовець – 28. 12. 1985, м. Снятин) – українська мисткиня-живописець, учениця школи О. Новаківського. Донька маловідомого західноукраїнського (галицького) поета о. Івана Плешкана і своячка Василя Стефаника. У 1925–1932 рр. навчалася в мистецькій школі О. Новаківського у Львові. Мешкала в м. Снятині, де від 1940 (?) р. працювала співробітником музею В. Стефаника, там померла і похована.

листування (всього відомо більше десятка листів і поштівок до художниці; останні, переважно, з періоду Другої світової війни і містять певну інформацію про тодішній Львів і про дистрикт Галичина) потребує, насамперед, такого пояснення: у цьому випадку обох кореспонденток поєднували не лише певні артистичні (малярські) уподобання на основі спільного навчання в школі Новаківського, але й те, що О. Плешкан була родичкою В. Стефаника, з яким Морачевських (Вацлава і Юрія) лучили особливо дружні стосунки. Це листування (“Листи Морачевських”), напевно, вартує бути опублікованим повністю.

Окрім того, в посіданні автора залишається деяка кількість (кілька десятків) інших листів О. Плешкан: від і до її матері Олени Плешкан та родичів (їх умовна назва “Листи фамілії”), також від її гімназійних товаришів, тоді вояків австро-угорської армії, з фронтів Першої світової війни (знову ж їх умовна, автора цієї статті, назва “Листи з поля бою”; вони частково вже опубліковані*). Останню серію листів (теж із-за кордону, зокрема від Ю. Стефаника із США і М. Малиновської з Польщі) можна назвати “Листи радянського періоду”. Інформацію про існування цієї епістолярії автор тут подає до відомо наукових кіл і сподівається на публікацію всіх її названих частин.

Вважаємо, що збережена епістолярія художниці О. Плешкан містить чимало важливої інформації, передовсім, про культурно-мистецьке життя Галичини 30–70-х рр. ХХ ст. Публікована ж зараз підбірка, сподіваємося, допоможе у подальшому вивченні творчої біографії О. Плешкан, згаданих тут її колег, і буде корисною для глибшого пізнання такого визначного явища в культурно-мистецькому житті Західної України 1920–1930-х рр., як діяльність мистецької школи О. Новаківського.

Листи подано у хронологічному порядку, редакторські вставки робимо в прямих дужках. Зрозуміло, що при публікації цих листів як оригінальних документів своєї епохи максимально зберігаємо їх мовні особливості.

№ 1

Поштівка Стефанії Рудакевич

[Адресовано:] В. П. Ольга Плешкан, [Львів], 30.10.1932
Rusów, p. Śniatyn

Дорога Олю!

Знова пишу до Тебе на поручення Проф. Новаківського, але роблю се дуже радо. Певно, вже знаєш з часописів, що Тов. Прих. Мистецтва¹ уряджує виставу. Вона буде 27. 11. Добре було б, щоб Ти скорше приїхала сюда або, бодай, на саму виставу.

Професор² бере у ній участь і нам говорив: “ми” беремо участь, запитала Його, хто то “ми”? Він вичислив тоді першу Тебе. Чи і я буду в тім почеснім товаристві – побачимо. Залежить від того, чи мої праці перейдуть цензуру Професора, а відтак журі.

Тепер не працюю нічого і дуже мені це прикро. Бачилася я раз з панею Шкляревою³, і вона питала про Тебе.

* Павчак С. Листи з Адріятики: українці-галичани в береговій обороні Австро-угорського флоту в 1914–1918 рр. // Визначні постаті України: Андрій Чайковський та Теофіл Окуневський (до 150-річчя від дня народження). – Львів, 2010. – С. 162–168.

¹ Тов. Прих. Мистецтва – власне, “Українське товариство прихильників мистецтва”(УТПМ), що існувало в Львові у 1930–1939 рр.

² Професор – визначний український художник Олекса Новаківський.

³ пані Шклярева – Шклярі– знайомі родин Плешканів, Даниловичів і Стефаників.

Нічого цікавого не можу Тобі написати, тому кінчу. Мама засилає Тобі добродійні щирі поздоровлення, а я – уціловання ручок, а пана Кирила⁴ поздоров від нас обох гарненько.

Цілую широко,

*Стефа*⁵.

№ 2

Поштівка Володимира Ласовського

[Адреса:] Лямбрик⁶,

Вшановна Пані Оля Плешкан, арт. мал.

Дата пошт.[тогого] шт.[емпля] Rusów, poczta Śniatyn [2.02.1937р.]

Сі⁷ файно кланяю!

Хотів би я Вам, Шановні п. Олю, щось приємного написати, але, бігме, годі. Львівська авра сильно неприємно впливає на чоловіка, і годі думати о чомусь приємному.

Виставка в Бучачі⁸ пройшла без ніякого матеріального ефекту, а в моральному – прочитайте Собі в попередньому числі “Мети”. Коли пишу до Вас, то лиш тому, щоб сповнити свою обітницю і донести Вам, що уже рисуємо (інакше я б не важився каламутити Вашого спокою).

Рисуємо і малюємо акт. Нас троє⁹. Щодальше буде нас дещо більше.

Приїзжайте негайно, бо, 1-то, шкода часу, 2-до, Новаківський банує за Вами, і Окрушко хоче, щоб [...] [механічне пошкодження – С. П.]. Ergo¹⁰ приїзжайте...

Сі файно кланяє,

*Ласовський*¹¹.

P. S. Жде Вас тут багато новин, приємних для Вас.

№ 3

Поштівка Марії Карпюк (Сорохтей), Стефанії Рудакевич і Олекси Новаківського

[Заадресовано:] Вповажана пані Космач, 17.08.1937

Оля Плешканівна

Tułowa /Тулова

p.Śniatyn

Szkoła narodowa

⁴ пан Кирило – Кирило Васильович Стефаник, син письменника і перший директор його музею в с. Русові.

⁵ Стефа – Стефанія Рудакевич-Базюк (1904 – 1985) – західноукраїнська (галицька) малярка-імпресіоністка; в 1920–1930-х рр. учениця школи О. Новаківського, з 1950 р. – в Канаді.

⁶ Лямбрик – здрібніла форма від Лемберг (нім.) – Львів.

⁷ сі- (покутський говір) зворотна частка “ся” (О. Плешкан була родом з Покуття).

⁸ виставка в Бучачі – В. Ласовський походив з Бучацького повіту і вчився в гімназії в м. Бучачі.

⁹ нас троє – можливо, Володимир Гаврилук та Святослав Гординський, колеги по школі Новаківського, з якими тоді в художника були особливо приятельські стосунки.

¹⁰ ergo (лат.) – отже, тож.

¹¹ Володимир Ласовський (1907–1975) – західноукраїнський (галицький) художник, графік, театральний сценограф, мистецький критик, теоретик та організатор; в 1928–1933 рр. учень Мистецької школи О. Новаківського, засновник мистецької групи “Руб”, виставляв свої твори на українських та міжнародних виставках, у 1943–1944 рр. – на керівних посадах в Інституті народної творчості, після 1944 р. в еміграції (Австрія, Франція, Аргентина, США). Він є автором статті про творчість Ольги Плешкан в журналі “Жіноча доля”.

Кохана Олюха!

Жалуй mocno, а не можеш бо повернути знова в наші гори, бо наш дорогий Пан Професор приїхав і від завтра починаєм науку.

Цілую міцно, *Марійка*¹².

Дорога Олю!

Шкода, що ти виїхала, але еще нічо не пропало, вертай зараз, бо Пан Професор буде з нами лише до кінця сего місяця.

Цілую, *Стефа*¹³.

Прикро мені, що я опізнив мого приїзду. Щирий привіт.

Ваш перчений і сердечний духовничий, Ваш красунь,

Олекса Новаківський.

№ 4**Запрошення УТОП**

[Львів, до середини листопада 1937р.]

[Високоповажана пані Ольга Плешкан!]

Оцим маємо честь запросити Вас до участі у виставі образів українських мистців плястиків і графіків, яку відкриває наше Товариство в перших днях грудня 1937 року.

Експонати й всякі запити та евентуальні завваги Ваші щодо вистави просимо прямувати на адресу: ВП. Іванна Левицька, Львів, вул. Набеляка 39, найдальше до половини листопада ц. р.

У випадку Вашої згоди просимо висилати експонати негайно на повищу адресу.

За зворот експонатів бере наше Товариство повну відповідальність і непродані відішле до двох неділь по закритті вистави.

Очікуємо зголошення Вашої ласкавої участі у виставі й остаємо

з поважанням за У.Т.П.М.:

Голова:

*Антін Рак*¹⁴

Секретар:

*Др. Володимир Лициняк*¹⁵ [кругла печатка УТПМ]

¹² *Марійка* – Марія Василівна Карпюк (зам. Сорохтей) – одна з улюблених учениць О. Новаківського; ставши дружиною художника О. Сорохтея, перестала бути художницею заради сімейного життя. Після смерті чоловіка повернулась до Снятина (вона була своячкою письменника Марка Черемшини), де, окрім товаришки О. Плешкан, мешкав і знайомий їй художник Я. Лукавецький (1908–1993).

¹³ *Стефа* – Стефанія Рудакевич.

¹⁴ *Антін Рак* (1876–1958, Відень) – західноукраїнський (галицький) культурний діяч; суддя за професією, у 1930–1939 рр. голова УТОП у Львові, з 1944 р. на еміграції.

¹⁵ *Д-р Володимир Лициняк* – західноукраїнський (галицький) культурний діяч; в 1913–1914 рр. пластун І пластового полку ім. Сагайдачного при Академічній гімназії, в 1920-х рр. голова “Достави” (кооперативна фірма для виробу і продажу церковних предметів, яка мала свої крамниці у Львові, Перемишлі і Станіславові), 1937 р. був секретарем УТПМ.

№ 5

Поштівка від М. Морачевської, С. Баранецької і А. Малюци

Дорога Олю!

Будь ласка, дай мені знати про себе. Дуже тішила би ся, якщо Ти приїхала до Львова. Діти здорові, Зосуня велика панна, Адьо добра і мила дитина. Що Ти робиш? Як здоровя Твоєї мами?

Цілую Тебе дуже сердечно,

Марійка Морачевська.

Дорога Олю!

І я, користаючи з нагоди написання до Тебе, прилучуюсь зі щирими поздоровленнями. Як будеш могла, то приїдь до Львова.

Цілую широко,

Стефа Баранецька (Гебус)¹⁶.

Панно Олю!

Поздоровлення – поздоровленням, але ґрунт, що робите, як малювання і рисовання? Пишіть, що коло Вас діється.

Дружно здоровлю,

Антін Малюца¹⁷.

Поштівки Марії Кромпець-Морачевської

№ 6

Absender [відправник]: Maria Moraczewska Lemberg, Dybowskiiego, 25
Високоповажана Оля Плешкан, Артист.-маляр в Русові
о.[круг] п.[овітовий] Снятин

Дорога моя Олю!

Дуже сердечно Тобі дякую за кукурудзянку – дуже добра. Я є зворушена Твоєю памятею про нас. Стараюся о фарби олійні для Тебе, може, напишеш мені, які Тобі потрібні краски (ультрамарин і кронляк¹⁸ можна дістати, на жаль, вже російські), інших буду шукати. Образки попробую продавати.

Виставка, як мені казали, ладиться в маю, докладно те напишу, як довідаю ся більше. Гадаю, що добре було би Тобі зайнятися дещо графікою, памятаю Твої лінорити, котрі мені дуже подобалися.

От добре було би, коли би так лекше було до мене дістатися, може, за якийсь час.

Бажаю Тобі, Олю, і Твоїй Мамі Добродійці всього всього доброго і щасливих свят!

Цілую тебе найщирійше,

Марія¹⁹.
01.04.1942

¹⁶ Стефа Баранецька – Стефанія Гебус-Баранецька – відома львівська українська художниця.

¹⁷ Антін Малюца – український художник.

¹⁸ ультрамарин і кронляк (крон) – художні фарби.

¹⁹ Марія – Марія Кромпець-Морачевська (10. 04. 1897 – 03. 11. 1960, США) – учениця (?) школи О. Новаківського; художниця декоративно-ужиткового мистецтва (модельєр часів німецької

№ 7

Absender: Maria Moraczewska Lemberg, Dybowskiiego, 25
 Високопов. Пані Olga Pleszkan, Артистка-малярка Rusiw bei Sniatyn

Дорога Олюсенько!

Чи можеш мені дарувати, що я так спізнилася з подякою за послідну пересилку? Не знаю, чи Ти другий раз фарби дістала від мене, чи дійшли в мішочках Твоїх? Маю для тебе кромляк і ультрамарину в слоїчках по 300 і 500 gr., не знаю, чи вислати поштою, боюся, щоб не збилися. Може буде яка нагода – передається. Чи чого Тобі не треба? Чи не схотіла би вибратися до Львова на якийсь час? Я їздила з дітьми на село на 1 1/2 тижня.

Олюсенько, поросятком не журися, забагато з цим клопоту для Тебе, краще за ці гроші вишли мені якихсь провантів. А, може, треба прислати якихсь грошей троха на дальші посилки? Напиши мені, Олюсенько, докладно, кільки треба прислати, щоби Ти клопотів не мала.

Чи до Спілки мистців Ти писала? Чи вислали вони до Тебе повідомлення про виставу?

Цілую Тебе дуже щиро, Твоїй мамі ручки,

Марія.

№ 8

Кохана Олюсенько!

За сушені овочі, кукурудзянку і муку найсердечнійше дякуємо!

Виставка почнеться 3 січня, так мені казали – в марті буде слідуєча виставка школи Новаківського, просимо Тебе, щоб Ти приготовляла ся вже до слідуєчої. Тішуся дуже, що хочеш приїхати до Львова, вкінці побачимо ся. Дуже сердечно Тебе прошу, заїдь до нас, будемо якось собі радили, цього року лекше жити у Львові, як минулого. Приїдь конче, чекаємо Тебе всі і дуже на Твій приїзд тішимося. Твоїй мамі ручки цілуємо, Тебе цілуємо і чекаємо,

23.12.1942

Марія, Адьо і Зьо²⁰.

№ 9

Олюсенько кохана!

На мою послідну картку не маю вісти від Тебе – чи вислала знимки до Спілки? (Шоби Тобі легітимацію зробити).

Був у мене Малюца, і разом вибрали около 15 образів Твоїх на виставу. Є “Яблінка”, “Дівчина, що вишиває” і решта менчі.

Я працюю багато, головно, у приміненому мистецтві та школі. Рада би Тобі дещо показати, головно, знова до малювання вернути, покищо годі. Малюца обіцяв Тебе з технікою темпері зазнайомити. Як до нас приїдеш, каже, що олійних фарб

окупації Галичини), педагог та критик; дружина Юрія Морачевського, батько якого Вацлав був одним із найщиріших друзів В. Стефаніка.

²⁰ *Адьо і Зьо* – Адам і Зосуня (Софійка), діти Юрія і Марії Морачевських; з Софійкою, названою в честь бабусі Софії Морачевської (дів. Окуневська) любила гратися О. Плешкан, квартируючи і гостюючи в Морачевських у Львові.

вже нестає, а темпераю можна добре малювати. Не забувай про 5 знімок – скоро – і приїзди у Львів до мене. Наша виставка по [Кульчицькій?], отже, часу не багато.

Сердечно Тебе цілую, Твоїй мамі ручки,
квітень 1943 Марія.

№ 10

Виписка із протоколу

Виписка із протоколу № 120

Обл. правління спілки РХУ²¹ від 20 грудня 1947р.

Слухали: заяву тов. Плешкан Ольги І. в справі прийняття її в члени Спілки РХУ.

Ухвалили: умовно прийняти тов. Плешкан в кандидати Спілки РХУ і запропонувати художниці після 6 місяців зробити виставку робіт, яка задецидує о прийомі художниці в члени.

Голова Обл. Правління Спілки РХУ: *Турин Р. М.*²²

Заст. відповідального *Сінер В.П.*

З оригіналом згідно: [п. п.]

Листи Григорія Смольського

№ 11

Львів, дня 7 мая 1963.

[Моя] Оля!

На днях був у Львові художник Сахро²³, який постійно проживає у Коломиї. Він говорив про виставу нашу в Коломиї. От же: Баранецька про те знає, а тепер пишу про те Вам. Музей має зверху [писати] до Спілки у Львові, і, мабуть, вистава буде. Я погодився на виставку, хоч виглядів на щось більше нема. Крім того, що будуть картини вистави.

Я написав до Станіслава про те, що мені бракує одна картина – пейзаж та висловив своє невдоволення поведінкою працівників музею, але досі відповіді не дістав, хоч дав значок на відповідь. Здоровлю,

Смольський .

№ 12

Львів, 17 лютого 1971

Дорогі!

Я зголосив був виставу – Новаківців (Баранецька – Плешкан – Смольський) у Коломиї на місяць березень.

²¹ РХУ – Спілка радянських художників України.

²² Турин Р. М. – відомий український львівський художник (родом зі Снятина).

²³ Сахро – Сахро Петро Юрійович (1918 – 1987) – український художник; народився в с. Рожнів Косівського району Івано-Франківської області. Навчався в Коломийській художній школі Деревного промислу (1932–1935), в художній школі О. Новаківського у Львові (1935–1937). Закінчив Інститут шток пластичних у Львові у 1940 р. Член Спілки художників з 1970 р. Був репресований. Мешкав у м. Коломиї Івано-Франківської області, де й похований. Зараз його роботи знаходяться у багатьох музеях України та світу.

Ви написали, що погоджуєтесь брати участь і що будете у Львові на виставці Баранецької. Видно, якась перешкода була, що Ви не приїхали! Я написав листа до Костащука з тим, що, може, виставу перенести на май і присвятити її Стефаникові з нагоди 100-річчя з дня народження. Відповіді від Костащука не дістав.

Директорка музею запитувала, як буде з виставкою запланованою нашою на місяць березень, – де зараз відповів, а, властиво, запитав-дораджував, щоби присвятити виставку нашу Стефаникові і долучити до нас художника Сахра!

Сьогодні вже 17, і я відповіді від дирекції музею не дістав! І не знаю, чи вона згідна перенести речинець нашої вистави на травень? А тепер ще таке! Правда, я післав їй наш Каталог, щоби вона зорієнтувалася, які роботи будуть нами виставлені. Ви проживаєте в Снятині, а ми (Баранецька і я) у Львові. Ті картини треба завести до Коломиї. Хто поносить кошти доставки? Думаю, музей Коломийський! Так що тут потрібна машина-автобус на пересилку.

Друге: оправка картин! Мої будуть оправлені, Баранецької – рівнож, ну, і Ваші... Скільки Ви виставили би і чи оправлені? Чи треба давати рамки-оббивку?

Поки що пишу до Вас і прошу негайно мені написати про стан Ваших робіт? Оправлені? Скільки їх? Які завеликі? Розміри? Може, їх можна таксівою доставити зі Снятина до Коломиї?..

Жду на відповідь,

Смольський.

[Р. С.] Завтра, 18., відкриття виставки "Леся Українка" в музею укра. мистецтва.

Лист Стефанії Гебус-Баранецької

№ 13

[Львів, до кінця грудня 1972]

Дорога Олю!

Після Твого від'їзду мене положили в лікарню, де я перебувала цілий листопад. Почувала себе погано, бо у мене виступили сильні артретичні болі в лопатці і в лівій руці в зв'язку з цукрицею. Я не володіла вповні рукою. Дали понад 100 уколів – і по 15 різних ліків – в день.

Під час побуту в лікарні мені присвоїли звання заслуженого художника. Це мене трохи підбадьорило і мені стало краще, отже, з 1. 12. мене виписали. Зразу я була дуже ослаблена, але тепер приходжу до себе. Тільки ще болять мене часом ноги.

28. 12. буде мій виступ в телевізійній передачі "Палітра" о 18-30. Може, вступиш подивитися, як на час дістанеш листа. Це має бути передача на цілу Україну.

В січні 1973 року їду у Київ – на з'їзд художників, як делегат.

Напиши, що Ти поробляєш.

Цілую Тебе,

Стефа.